Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 20, Sayı: 2, Sayfa: 211-221, ELAZIĞ-2010

ÖĞRETMENLERİN ALGILARINA GÖRE OKUL TEMELLİ SOSYAL DESTEK VE STRES ARASINDAKİ İLİŞKİ

Relationship between School Based Social Support and Stress according to Teachers' View

İbrahim H. ÇANKAYA[1] **Çetin TAN**[2]

ÖZET

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin algılarına göre okul temelli sosyal destek ve stres arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Araştırmanın çalışma evrenini Elazığ İli merkezinde 2010–2011 eğitim-öğretim yılı güz döneminde görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi çalışma evreni içerisinde görev yapan 316 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan sosyal destek ölçeği Ong ve Ward (2005) tarafından, stres ölçeği Goldberg (2007) tarafından geliştirilmiştir. Öğretmenlerin stres düzeyi ile okul temelli sosyal destek arasında ters bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Destek, Stres, Sosyal Destek Algısı

ABSTARCT

The aim of this research is evaluation of relationship between stress and based on school social support according to classroom teachers' view. Research universe consists of classroom teachers working in Elazığ city center during 2010–2011 fall education term. Sample of research consists of 316 teachers who served within research the universe. Social support scale was developed by Ong and Ward (2005) and stresss scale developed by Goldberg (2007). There is a reverse relationship between stress and based on school social support.

Key Words: Social Support, Stres, Social Support Perception

[1] Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fak., Eğitim Bilimleri Bölümü, Elazığ; ihcankaya@hotmail.com
[2] Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ; cettan889@hotmail.com

GİRİŞ

Bireyin sorunlarını toplumun desteği ile çözmesi bireyin topluma yönelik iyimser tutumunu artırır (Zaimoğlu ve Büyükberber, 1992:193). Bu anlamda sosyal çevrenin olağan dışı anlarda bireye sağladığı maddi ve duygusal yardımlar (yalnızlığı paylaşmak, maddi destek vb), bireyin stres, kaygı ve olumsuz durumlarla mücadele edebilmesi açısından oldukça önemlidir. Görgü (2005,24) bireylerin karşılaştıkları olumsuzluklardan kurtulabilmeleri için kendi çabalarının yeterli olmamasından dolayı sosyal destek aramaya yönelmelerini onlar açısından bir zorunluluk olarak kabul etmektedir. Nitekim sosyal destek, sevilmek, saygınlık görmek ve bir gruba ait olmak gibi temel sosyal gereksinimlerin çevre tarafından karşılanması (Yüncü vd, 2005:130), bireylerin sevildikleri ve korundukları bir sosyal çevre tarafından desteklenmeleri (Lepore, Evans ve Schneider, 1991:900) ve kişinin iletişim kurabilme ihtiyacının çevresi tarafından karşılanması (Ben-David ve Leichtentritt, 1999:298) gibi ihtiyaçlar açısından bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu durumda mevcut olumsuzluklar karşısında bireyin problemlerinin çözüme kavuşturabilmesi açısından sosyal destek kritik bir müdahaleyi oluşturmaktadır (Florian, Mikulincer ve Bucholtz, 1995:667). Bu kritik süreçte toplumun bireye yönelik sunmuş olduğu destek dört farklı şekilde sınıflandırılabilir (Cohen, Wills; 1985) bunlar:

- ✓ Bireyin sosyal çevresi tarafından saygı görmesi ve kabul edilmesi, bireyin kendi öz değeri ve deneyimleri nedeniyle saygı gördüğünün ve herhangi bir kişisel hatası olsa bile çevresi tarafından kabul edildiğinin ifade edilmesi şeklinde görülebilen saygı desteği,
- ✓ Bireylerin karşılaştıkları problem durumunun tanımlanması, anlaşılması ve bu durumla baş edilmesi konusunda aldıkları yardımları içermekle birlikte öğüt verme, problemin boyutlarını değerlendirme ve bilişsel rehberlik bu destek kapsamında yer alan bilgi desteği,
- ✓ Maddi yardım, çevresel kaynaklar ve ihtiyaç duyulan hizmetler konusunda bireye sağlanan işlevsel destek,
- ✓ Bireyin sevgi, şefkat, saygı, empati, bir gruba ait olma ve desteklenme gibi temel sosyal gereksinimlerini kapsayan duygusal destek.

İfade edilen bu sosyal destek türleri öğretmenlik mesleği açısından ayrı bir önem taşımaktadır çünkü mesleğinde yetersiz sosyal destek ile karşılaşan öğretmenlerde en fazla görülebilen olumsuzların başında stres ve kaygı yer almaktadır (Demirtaş, 2007:31). Örneğin; Crute (2004:35) ilköğretim okullarında yaptığı araştırmada öğretmenlerin en

çok karşılaştıkları problemlerin başında yeterli düzeyde sosyal destek alamamalarına bağlı olarak stresin yer aldığını, Bingöl (2001:17) olumsuz çalışma koşullarının öğretmenlerdeki stresi artıran bir etkiye sahip olduğunu, İlden (1999:95) ve Demirtaş (2007:170) ise yaptıkları faklı araştırmalarda arkadaşlarından ve çevresinden yeterli olarak sosyal destek alan öğretmen adaylarının yeterli sosyal destek alamayanlara göre yalnızlık hislerinin ve stres düzeylerinin daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Literatürde mevcut olan bu araştırmalara bakıldığında genel olarak sosyal desteğin, stres, kaygı ve düşük motivasyon ve yalnızlık gibi istenmeyen durumlara karşı bireyde moral etkisi sağladığı ifade edilebilir. Bu bağlamda işgörenler açısından istenmeyen durumların başında gelen stresin; genel olarak karşılaşılan tehditler ve olağanüstü durumlar karşısında bireylerde gerilim oluşturması (Schermerborn,1992; Paksoy,1986; Saylan ve Yurdakul 1998; Lazarus ve Folkman 1984), ekonomik, toplumsal ve psikolojik gereksinimlerin karşılanmaması veya girişilen çabaların engellenmesi ile bireylerde nefrete yol açması (Ertekin,1993), bireyin bir gereksiniminden vazgeçmesine ve bireyin ruhsal olarak çökmesine (Başaran,1992) neden olması sosyal desteğin gerekliliğini artırmaktadır. Gerekli olan bu desteğin etkili olabilmesi için atılması gereken ilk önemli adım işgörenlerin hangi tür bir stresin etkisinde kaldıklarının tespit edilmesidir. Bu bağlamda stres genel anlamda fiziksel, psikolojik ve psiko-sosyal olmak üzere 3 farklı grupta sınıflandırılmaktadır (Cotton, 1990:53):

- ✓ Fiziksel stres: Çevre kirliliği, doğal afetler, kalabalık ve gürültü, iş stresi ya da mesleki stres diye adlandırılan örgütsel stres, yaralanma ve diğer bedensel travmalar gibi dış etkiler yolu ile ortaya çıkan stres tipidir.
- ✓ Psikolojik stres: Algılanan tehlikelerle ilgili duygu, düşünce ve endişelerden oluşmaktadır. Bu stres tipi tehlike olayının kendisinden değil, daha çok bireyin olayla ilgili algısına bağlı olarak ortaya çıkar.
- ✓ Psiko-sosyal stres: Sosyal ilişkiler sonucunda ortaya çıkar. Stres bir süreç olarak ele alındığında, bireylerin olayları değerlendirme şeklinden, düşüncelerinden, duygularından davranışlarına kadar birçok faktörden etkilenmektedir.

Araştırmanın Problemi

Algılara bağlı olarak değişkenlik gösterebilen okul temelli sosyal destek ile öğretmenlerin stres düzeyi arasında mevcut bir ilişkinin olup olmadığının saptanmasının dışında hangi tür sosyal destek biçiminin öğretmenlerin stres düzeyi üzerinde etkili olduğunun tespit edilmesinin gerekliliği stres yönetimi açısından bir problem durumu olarak görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin algılarına göre stres ve okul temelli sosyal destek (ödüllendirilme, kariyer desteği, motivasyon, problemlerin çözümünde yardım almak ve sosyal etkinlikler, araç-gereç temini) arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Bu nedenle araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- ✓ Öğretmenlerde, algılanan sosyal destek türü ile stres düzeyi arasında ilişki var mıdır?
- ✓ Öğretmenlerde, algılanan sosyal destek türü ile stres düzeyi arasındaki ilişki anlamlı mıdır?

YÖNTEM

Araştırma, tarama modeli niteliğindedir. Tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan evren hakkında genel yargıya ulaşmak amacıyla evrenin tümü yada temsil yeteneği olan örneklem üzerinde yapılan çalışmadır (Karasar, 2003).

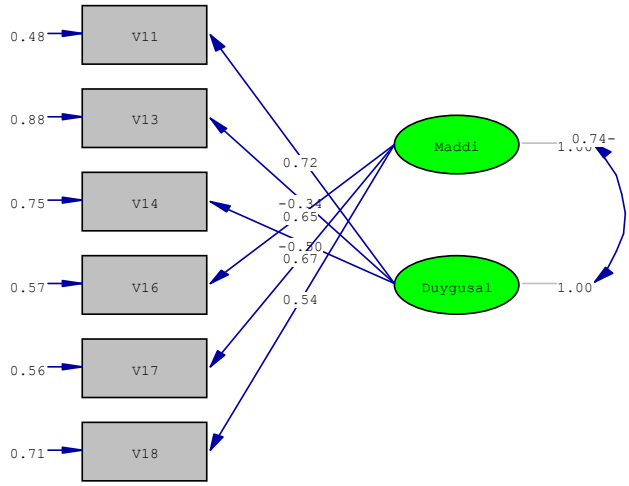
Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, Elazığ İli merkezinde 2009–2010 eğitim-öğretim yılı güz döneminde görev yapan ilköğretim sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi, mevcut çalışma evreni içerisinde görev yapan 1500 sınıf öğretmeni arasından tesadüfi (random) olarak seçilen 25 farklı okulda görev yapan 450 öğretmene anket dağıtılmış ve geriye dönen 316 anket üzerinden yürütülmüştür. Elde edilen örneklem sayısı çalışma evrenin % 20' sini oluşturmakta olup evreni temsil açısından yeterli olarak kabul edilmektedir (Özdamar, 2003:117).

Veri Toplama Araçları

Sosyal destek ölçeği; Ong ve Ward (2005:647) tarafından geliştirilmiştir. Ong ve Ward'ın (2005:647) yaptıkları çalışmada iç tutarlılık katsayısı .795 olarak, KMO puanı ise .812 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının .60'dan yüksek olması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2007:212). Bu araştırmada ise yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğe ait elde edilen bulgular tablo 1'de gösterilmiştir.

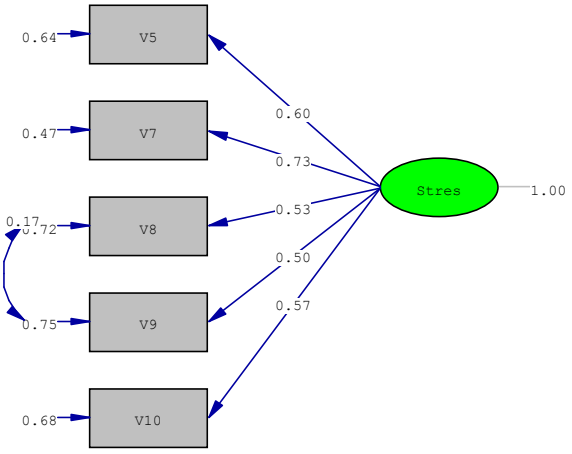
Tablo 1: Sosyal Destek Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Chi-Square=11.45, df=8, P-value=0.00000, RMSEA=0.045

Stres ölçeği: Goldberg (2007) tarafından geliştirilmiştir. Goldberg tarafından yapılan faktör analizi sonucuna göre ölçeğin güvenirlik katsayısı .763, KMO puanı ise .786 olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada ise yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğe ait elde edilen bulgular tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Stres Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Chi-Square=4.43, df=4, P-value=0.00000, RMSEA=0.022

Doğrulayıvı faktör analizi sonucunda sadece 1 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin k-kare değerinin standart sapmaya oranının ve RMSEA değerinin .02 altında olması ölçeğin güvenirlilik oranının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir

Verilerin Analizi

Araştırmada öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen veriler, LİSREL 8.51 veri analizi programında değerlendirilmiştir. Modelde, algılanan sosyal destek bağımsız değişken, stres düzeyi ise bağımlı değişken olarak alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmada öğretmenlere ait demografik özellikler tablo 3 ve tablo 4'de, değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren path analizine ait bulgular ise tablo 5 ve tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Cinsiyet Açısından Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	103	30
Erkek	213	70

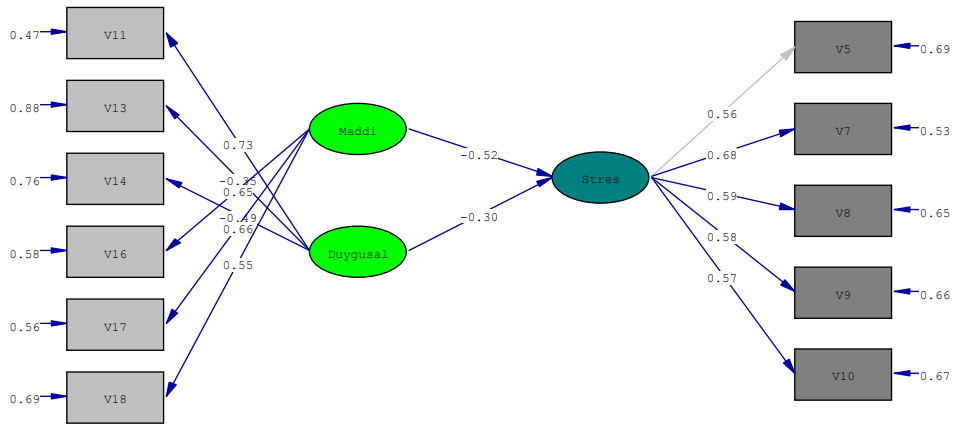
Araştırmaya katılan öğretmenlerin %30' u kadın, %70'i ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 4: Öğretmenlerin Yaş Sınıflaması

Yaş	Sayı	%
20-29	76	25
30-39	120	39
40-49	65	21
50+	55	15

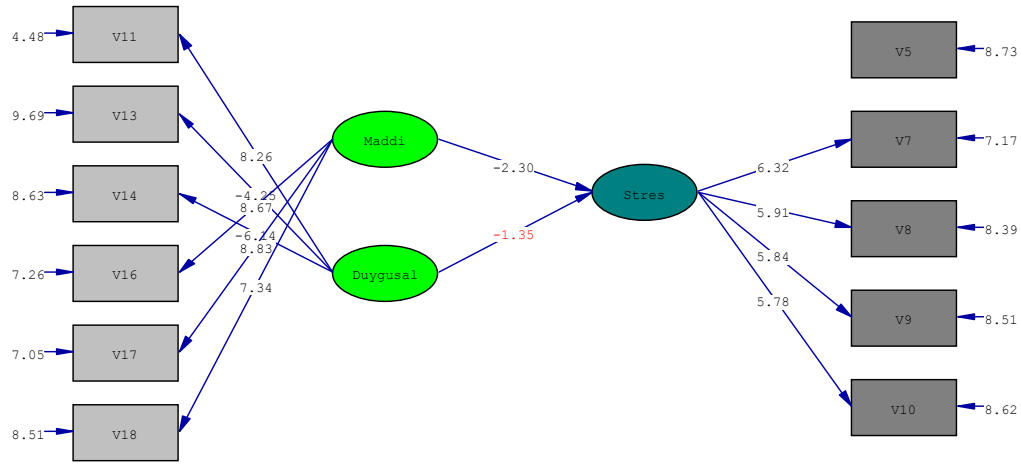
Öğretmenlerin yaş ortlamalarına bakıldığında yaklaşık % 65'i 20 ila 40 yaş arası kategoride, %35'i ise 40 yaş ve üzeri kategorisi içerisinde yer almaktadır.

Tablo 5: Sosyal Destek ve Stres Arasındaki İlişkiye Yönelik Path Tablosu

Tablo 5'e bakıldığında sosyal desteğin alt unsurlarından maddi destek ile stres arasında -.52 düzeyinde, duygusal destek ve stres arasında ise -.30 düzeyinde ters bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu durumda, öğretmenlerin algılarına göre okul ortamında sağlanan sosyal ve maddi imkanların (araç-gereç,sosyal faaliyetler, kariyer planlaması vb) duygusal desteğe göre öğretmenlerin stres düzeyi üzerinde ters yönde daha etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Sosyal Destek ve Stres Arasındaki İlişkiye Yönelik Path Analizi Ait "t" Değerleri

Tablo 6'de modelin "t" değerlerine bakıldığında göre, okul ortamında sağlanan maddi (sosyal) imkanların öğretmenlerin stres düzeyleri arasında anlamlı bir ters ilişkinin olduğu, duygusal destek ile stres arasındaki ilişkinin ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Modelin RMSEA değerinin .041 (.05) düzeyinde kabul edilebilir olduğu görülmüştür. Modelin genel R^2 değerinin (.312) oranında olduğu görülmüştür. Bu bulgu öğretmenlerin algılarına göre stres yönetimi açısından okul yöneticilerinin eğitim ve öğretime yönelik sunabilecekleri her türlü maddi imkan ve desteğin öğretmenler açısından daha fazla önem oluşturduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA

Stres yoğunluğu öğretmenlerin performans ve verimlilik düzeyini olumsuz olarak etkilemektedir. Bu durumda öğretmenlerin çalışma ortamında sosyal yardım almaları stres yönetimi açısından gereklidir. Öğretmenlerin stres düzeyi ile okul temelli maddi sosyal destek arasında -.52 düzeyinde ters bir ilişkinin olduğu, okul temelli duygusal destekle stres arasında ise -.30 düzeyinde ters bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin algılarına göre okul temelli maddi desteğin (problem çözümü, araş-gereç temini, kariyer desteği) duygusal desteğe göre stres üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. Benzer araştırma sonuçlarına göre; (Elmacı 2001, Okanlı 1999, Windle 1991, Wenz ve Sipeerstein 1997, Durmuşoğlu, 2001:68) farklı özel sektör çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmalarda algılanan sosyal destek düzeyi yükseldikçe stres düzeyinin düştüğünü yani sosyal destek ile stres arasında ters ilişki bulunduğunu, Cohen ve Wills (1985:340) çevreden yeterli sosyal destek alan kolej öğrencilerinde iyimserlik düzeyinin yüksek ve kaygı düzeyinin düşük olduğunu, Gücüyeter (2003:133) çevreden sosyal destek alan üniversite öğrencilerinin kendini kabul düzeyinin, sosyal destek almayan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu, Malecki (1999:482; Güngör 1996:110; Soylu 2002:140) aileden veya çevreden yeterli soysal destek alan öğretmen adaylarında stres düzeyinin sosyal destek almayanlara göre daha düşük olduğunu, Lazarus ve Folkman (1984:86) ise Californiya'da 85 ergen üzerinde yaptıkları araştırmada, çevreden sosyal destek alan ergenlerin stres ve öfke düzeylerinin diğerlerine göre düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bu araştırmada ve literatürde yer alan diğer araştırmalara ait bulgular Cohen ve Wills'in (1985:317) sınıflamasında yer alan sosyal desteğin (motivasyon, iletişim, problem çözme, ödüllendirilme, önemsenme vb), stresin neden olduğu baskıya karşı bireyler için gerekli olduğu yaklaşımını doğrular niteliktedir.

SONUÇ

Bu araştırmada öğretmenlerin algılarına göre okul ortamında maddi imkânların (eğitim materyalleri, eğitim teknolojisine yönelik araç desteği, veri tabanlarına ulaşım) sağlanmasına yönelik sosyal desteğin duygusal desteğe göre daha fazla önemsendiği görülmektedir. Bu bağlamda mevcut bulgulara dayalı olarak şu öneriler geliştirilmiştir:

- ✓ Okul yöneticilerine sosyal destek uzmanlığı konusunda hizmet içi eğitim verilmelidir.
- ✓ Okul yöneticileri okul rehber öğretmeni başkanlığında tüm öğretmenlerin katılımı ile birlikte okul temelli sosyal destek planı oluşturmalı ve bu planda yıl içerisinde öğretmenlerle birlikte yapılması planlanan informal etkinlikler yer almalıdır.
- ✓ Okul yöneticileri öğretmenlerin takım halinde çalışabilmelerine yönelik projeler geliştirmelidir.

KAYNAKLAR

Başaran, İ. Ethem (1992). *Eğitim Psikolojisi, Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri***,** Ankara: Gül Yayınevi.

Ben-David, Amit., & Leichtentrit, Ronit (1999). "Ethiopian And Israeli Students Adjusment To College: The Effect Of The Family, Social Support And Individual Coping Styles", *Journal Of Comparative Family Studies,* S. 30(2), s. 297–313.

Bingöl, Durmuş (2001). *İnsan Kaynakları Yönetimi,* İstanbul: Beta Yayınları.

Büyüköztürk, Şener (2007). *Sosyal Bilimler Için Veri Analizi El Kitabı,* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Cohen, Sheldon. & Wills, Thomas. A (1985). "Stres Social Support And The Buffering Hypothesis", *Psyhological Bulletin,* S. 98(2), s. 310-357.

Cotton, Drothy (1990). *Stress Management: An Integrated Approach To Therapy***,** New York: Brunner/Mazel, Inc.

Crute, Sheree (2004). "Stressed Out", *NEA Today***,** S. 22(4), s. 34- 36.

Demirtaş, A. S (2007). *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Ve Yalnızlık Düzeyleri İle Stresle Başa Çıkma Düzeyleri Arasındaki İlişki,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Durmuşoğlu, Zeynep (2002). *Başaçıkma Davranışları Üzerinde Kişilerarası Stres ve Empatik Eğilim Düzeyi Etkisinin İncelenmesi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Elmacı, Figen (2001). *Parçalanmış ve Bütünlüğünü Koruyan Aileye Sahip Ergenlerin Depresyon ve Uyum Düzeylerinde Sosyal Desteğin Rolü,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertekin, Yücel (1993). *Stres ve Yönetim,* Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Florian, V., Mikulincer, M., & Bucholtz, I (1995). "Effects of Adult Attachment Style on The Perception and Search for Social Support". *The Journal Of Psychology,* S. 129, s. 665–676.

Goldberg, Lewis. R. (2007). *International Personality Item Pool.* [Online]: http://ipip.ori.org/newNEOKey.htm#Anxiety adresinden 1 Mayıs 2009 tarihinde indirilmiştir.

Görgü, Ertan (2005). *3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Depresyon Düzeyleri Arasındaki Ilişki,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gücüyeter, Naim (2003). *Lise Öğrencilerinin Kullandiklari Başaçikma Stratejileri Ile Kendini Kabul Düzeyi Arasindaki Ilişki,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Güngör, Derya (1996). *Turkish University Students' Relationships With Their Friends And Families: Social Support, Satisfaction And Loneliness,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara:Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlden, Z. Aylin (1999). *The Role Of The Characteristic Properties Social Support An Anxiety And Academic Success: A Work For Adolescents,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, Niyazi (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Lazarus, R., & Folkman, S (1984). *Stres, Appraisal, And Coping,* New York: Springer Publishing Company.

Lepore, Stephen,J., Evans, Gary, & Schneider, Margaret (1991). "Dynamic Role Of Social Support In The Link Between Chronic Stres and Psychological Distress", *Journal of Personality and Social Psychology,* S. 61(6), s. 899-909.

Malecki, Christine. Kerres, Elliot, Stephen (1999). "Adolecents' ratings Of Perceived Social Support And Its Importance: Validation Of The Student Social Support Scale", *Psychology In The School,* S. 36(6), s. 473-483.

Okanlı, Ayşe (1999). *Hemşirelik Öğrencilerinin Aile ve Arkadaşlarından Algıladıkları Sosyal Destek Ile Anksiyete Düzeyi Arasındaki Ilişki***,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ong, Andy. S. J & Ward, Colleen (2005). "The Construction and Validation of a Social Support Measure For Sojourners: The Index of Sojourner Social Support (Isss) Scale" *Journal of Cross-Cultural Psychology,* S. 36, s. 637-645.

Özdamar, Kazım (2003). *Paket Programlar ile Istatistiksel Veri Analizi***,** Eskişehir: Kaan Kitapevi.

Paksoy, Mahmut (1996). "İşletmelerde Stres, A ve B Tipi Davranış", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, S. 15(2), S. 1996, s. 91.

Saylan, N. & Yurdakul, Bünyamin (1998*). "Öğretmenlerin Mesleki Stres Düzeyi İle Stresle Başa Çıkmada Uygulanan Bireysel Ve Örgütsel Stratejiler",* Konya: Selçuk Üniversitesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı**.**

Schermerborn, R (1992). *Management For Productivity,* John Wiley and Sons.

Soylu, Özlem (2002). "*Üniversite Sınavına Hazırlanan Ögrencilerin Ailelerinde Sosyal Destek Algılayıp-Algılamama Durumlarına Göre Psikolojik Belirtiler Gösterme Yönünden Karşılaştırılması",* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wenz, Groos. & Sipeerstein, Andrew, Keith, Widaman (1997). "Stres, Social Support And Adjustment Of Adolescents In Middle School", *Journal of Early Adolescence,* S. 17 (2), s. 129–151.

Windle, Michael (1992). "Temperament and Social Support In Adolescence: Interrelations With Depressive Symptoms and Delinguent Behaviors**",** *Journal of Youth and Adolescence,* S. 21(1), s. 1-21.

Yüncü, Zeki, Yıldız, Umut, Kesebir, Sermin, Altıntoprak, Ender, & Coşkunol,Hakan (2005)."Alkol Kullanım Bozukluğu Olan Olguların Sosyal Destek Sistemlerinin Değerlendirilmesi", *Bağımlılık Dergisi,* S. 6(3), s. 129-135.

Zaimoğlu, Salim, Büyükberber, A (1992). *"Adolesanlarda Toplumsal Destek Algısı".* İzmir: Kuşadası Çocuk ve Ergen Psikiyatri Günlerinde Bildiri Kitabı.